

MAGYAR-ZSIDÓ SZEMLE.

SZERKESZTIK

BACHER VILMOS ÉS BÁNÓCZI JÓZSEF.

HATODIK ÉVFOLYAM.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1889.

Judaica

Bg 19

M 28

6

De im ... suhog a szárny ... vihar közelg,
 Tódúl-nyomúl a fergeteg ;
 Száguhd a b6sz orkán, tombol vadúl,
 Nyargal a felleg fellegen.
 Komor, setét az éj ; homály fedi
 A hold vakító fénykörét ;
 Zuhog a zápor s zordon fellegraj
 Foszlik ... k6vályog szanaszét.
 Az ég magára ölte gyászköpenyt,
 Halott a hold : e fényvezér
 A fellegraj körötte könnyezi ;
 Sötét gomoly — a szemfedél.
 De ha !.. mi hallik ?.. tompa d6rdülés
 Zúgó zörej rohog tova,
 Lobog a villám kardja s meghasad
 Az éj szilárd páncélcívása.
 Kilép a győzelemittas Szeráf
 Homályt vakító fény hidal,
 Tánczban kering a fellegraj tova
 Rohanva villámszárnyival ...

Ime! --- miként e fellegek,
 Melyek most tovalengenek
 S párákép ... a ködgomoly,
 Mely szálló fiistként szétomol ;
 S miként a rezgő köd alul,
 Melytől egy perezre elborúl
 Vakító fényvel lejt tova
 Az éj bolyongó vándora —
 Így kínoz engem is a vakhomály
 Mogorva ... zordon fellege ;
 De szűm kitör, lerázva lánczait
 Mint h6s : a harcznak győztese !

Budapest.

MAKAI EMIL.

NYILT LEVÉL.

T. szerkeszt6ség! A theologiai egyletben az Énekek énekéről tartott fölolvadásom az Egyenl6ségben ismételve oly kritikának tétetett ki, melyet a dologra nézve igazságtalannak, magamra nézve sérelmesnek tartottam. S mid6n ez ellen az E—g-ben nyilatkoztam, a szerkeszt6 újabb, még tulzóbb támadással tétézte eddigi eljárását. Nyílt levelem közzétételét, mit loyaltásától várhattam, megtagadta. Igazán szerencse, hogy van még egy fe-

lekezeti organumunk; legalább szóhoz juthat az önvédelem és az igazság ügye is.

Levelem, melyet az E-g-hez intéztem, a következő:

»Nyílt levél az »Egyenlőség« szerkesztőjéhez!

Mivel a t. szerkesztő ur nyilatkozatomra tett megjegyzéseiben felolvasásom ellen felhozott kifogásait fentartani törekszik, kötelességemnek tartom még egyszer szót emelnem, nem az igazolásomra — mert erre nem volt szükségem — hanem a n. é. közönség felvilágosítására, a mely a t. szerkesztő és Hornyik ur felszólalása után bizony borzasztó véleményt táplálhat a tartott felolvasásról és annak felolvasójáról.

És mintán a t. szerkesztőség eljárásomat annyira elítélte, legyen szabad nekem is a t. szerkesztő ur ez eljárásával szemben megjegyzésemet nyugodtan megtennem. Legalább is füresának tűnik fel az a t. szerk. ur részéről, a ki — mint tudom — szívvvel, lélekkel aláírja a lapjának ezen évfolyam 11-dik számában közzétett »zsidó erkölcstan alaptételeit«, és ezeknek 4-dik és 5-dik pontját is, a melyeknek szövege így hangzik: »4. A zsidóság parancsolja: Tartsd szentnek felebarátod becsületét, mint saját becsületedet. Tiltja tehát: felebarátunk kedvezőtlen híresztelés által való megalkázását stb. 5. A zsidóság parancsolja: Tiszteld másoknak valóságos meggyőződését« stb. A t. szerk. ur tán azt feleli, hogy nem személyemet, hanem felolvasásomat támadta meg, és csak azt illették az »obscoen, trágár, megbotránkoztató« ékes jelzői. Jól tudta a t. szerk. ur, hogy a nagy közönség a felolvasásról — még pedig joggal — a felolvasó egyéniségére következtet.

Vagy tán Hornyik ur levele készítette a t. szerk. urat arra, hogy alaptalan vádjával lépjen fel ellenem és felolvasásom ellen? Ha H. ur, mint református lelkész-növendék, nem ismeri el a »zsidó erkölcstan alaptételeit«, nem csudálom, de hogy a t. szerk. ur azokat mi okból hágtá át, az előttem megmagyarázhatatlan. Vagy tán felolvasásomban az intézetünkben uralkodó szellemet látta megnyilvánulni, és ezt a szellemet akarta felszólalásában kárhoztatni? Egy intézet hirneve tán nem oly szent, mint egyes felebarátunké?

Füresának tetszik a t. szerk. ur támadásában az, hogy daczára annak, hogy saját kijelentése szerint nagyrabecsülését nem tudja megtagadni ártatlan felfogásom előtt — és hogy felfogásom ilyen volt, azt az előadásomnál tanusított komolyságom bi-

zonyította, a miről maga a t. szerk. ur tanuskodhatik — mondom, daczára annak, hogy előadásomnál az illő komolyságról egy perczig sem feledkeztem meg, a t. szerk. urnak mégis mint megbotránkoztatót tetszett föltüntetni. — Füresának tetszik az is, hogy Ön t. szerk. ur szintén a jóízlésű közönséget teszi bíróvá arra nézve, hogy szabad-e azt tisztességes társaságban elmondani, a mit felolvasásom keretében elmondtam. Ne felejtkezzék meg t. szerk. ur arról, hogy én azt a felolvasást egy nagyszámu közönség előtt már tényleg meg is tartottam, és hogy hallgatóságom tán kizárólag az igazán művelt és szépízlésű társaság tagjaiból állott, erre nézve ismét a t. szerk. ur maga lehet a tanum. És hogy fejezte ki a válogatott vendégkoszoru megbotránkozását és elszörnyítködését? Tapssal és tetszésnyilvánításokkal. És erre ismét a t. szerk. ur tanuságára bátorodom hivatkozni.

Persze a t. szerk. ur aesthetikai izlése sokkal érzékenyebb, és neki az énekek énekének szép költői részletei csak obscoeneknek és trágároknak tetszenek. De nem! nem! Kész bevallani, hogy mind szép volt, csak három, mondd három vers sértette oly iszonyuan a fülét, a melyek fordításomban így hangzottak:

»Deine Brüste gleich zwei Rehen,
Zwillinge einer Gazelle, IV, 5.
Dein Nabel dem runden Becher gleicht,
Dem am Mischwein nicht gebricht.
Dein Leib eine Weizengarbe
Mit Lilien umkränzt.« VII, 3, 4.

Ezeket az eredetiből fordított verseket — a melyekhez hasonlót és melyeknél sokkal különbet is számtalanszor találunk modern nagy költőinknél — ezeket tartja t. szerk. ur obscoeneknek, ezeket trágároknak. *Aesthetikailag* más kifogásolni valót maga t. szerk. ur — saját kijelentése szerint — egész felolvasásomban nem talált és egyszersmind beismeri, hogy hű a fordítás, és hogy komolyan olvastam föl az idézett verssorokat, és daczára mindennek, egész felolvasásomat merényletnek mondta az aesthetikailag művelt közönség izlése ellen. Füresán világítja meg a t. szerkesztőség ebbeli nézetét még azon körülmény is, hogy a »Neuzeit« t. szerkesztősége, a mely egyrészt főt. dr. Jellinek vezetése alatt áll, még sem átallja felolvasásomat teljesen ki nyomatni.

A t. szerkesztő ur felháborodását azonban nemcsak a felolvasásomban előfordult és fentidézett verssorok okozták, hanem

azon állításom is, hogy az énekek éneke nem bölc Salomótól való: »Mily vakmerőség az ilyet állítani, hisz a könyv első sora megnevezi a szerzőt és így hangzik: «שיר השירים אשר לישלמה» így sopánkodik a t. szerk. ur. Bocsánat! Nem az én feltevésem volt az, hogy nem Salomo írta, hanem e tekintetben nagy elismert tekintélyekre hivatkoztam, és úgy hiszem, a t. szerkesztő urat is Graetz idevágó munkájára utaltam. Igaz, a t. szerkesztő ur a tudomány eredményeivel mitse törődik, ő csak azt tudja, hogy a felirat Salomo nevét viseli és ő rá nézve ez megdönthetetlen bizonyíték is. Van-e tudomása a t. szerk. urnak azon óriási, régibb irodalomról, melynek műveiről a tudományos kutatás kiderítette, hogy egészen más író szerzeményei, mint a kinek neve alatt megjelentek, és a melyet azért pseudepigraphikusnak neveznek? Nem! Akkor hát legyen szabad e kérdést az énekek énekére nézve egy analogiával megvilágítanom. Ha nem tévedek, b. lapja egyes czikkei Mordechai Hajehudi névvel vannak aláírva. Képzeljük már most, hogy két, három ezer év múlva ezek a cikkek egy nagy bölc kezébe akadnak, a ki csakhamar kész ezeket a bibliai Mordechai-nak tulajdonítani. Előáll majd egy másik és figyelmezteti bölcsünket: »Hisz az lehetetlen, hogy a bibliai Mordechai írta volna e cikkeket, hisz egészen más nyelven vannak írva, mint a milyennel a biblia Mordechai-ja élhetett, ezen cikkeknek tartalma és iránya egészen más korra vallanak, mint a bibliai Mordechai korára.« De a jövőnek nagy bölcse rival az imigyen okoskodóra: »Mily vakmerőség ezen állításmat kétségbevonni, mindenki az én nézetemet vallja, és azonkívül nem látod az aláírást? Nézd és olvasd. Nem Mordechai Hajehudi neve áll alatta, hogy mered állítani, hogy más írhatta.« Persze bölcsünk, és a vele egy nézetet vallóknak eszük ágában sem lesz, hogy ezen cikkek mostan élő írója csak azért rejtőzött Mordechai Hajehudi név alá, mert ezt elég hangzatosnak tartotta, hogy a közönség figyelmét cikkére fordítsa. A t. szerkesztő ur már kitalálta az analogiát. És, hogy hasonlóképen vagyunk a Sir-hasirim-mal és szerzőjével, azt megmutatja könyvünk nyelvezetének egy kissé behatóbb megfigyelése. Egészen elütő az a régibb termékek nyelvezetétől, és sokkal fiatalabb kor nyomát viseli magán. Hogy Salomo király neve pedig elég hangzatos volt, hogy a költő művét ezen névvel ruházza fel, ehhez kétség csak nem fér. Különböleg még több ok is birta rá a tuda-

mány embereit, hogy a felirat Salomo-j alatt ne Salomo királyt értsék, és ezeket felolvasásom keretében fel is hoztam. Megengedem azonban, hogy a tudomány ezen felfogása még vita alá jöhet, de ilyen kérdéseknél csak a tudomány fegyverével, nem pedig a megbotránkozás kifejezéseivel lehet győzni.

Mert én eme tudományos nézetet tárgyaltam, és azt hajlandó vagyok el is fogadni, azért t. szerkesztő ur már anathémát mond ki a fejemre, mert a tudomány ezen állítását elfogadtam, hitetlennek mond?

Nem tudom, mióta lett hitünk egyik alapvető tétele, hogy az énekek énekét Salomo király írta? Különböleg más szempontból tekintve a dolgot, hisz ebben a kérdésben én is csak hitre szorulok, mert sajnos, a mult eseményeiről absolut biztos tudomásunk nem lehet; csak az a kérdés, melyikünk hite áll szilárdabb alapon? Kérdem tehát a t. szerkesztő urtól, az hozta ki annyira nyugalmából, mert én e kérdésben más nézetet vallok, mint Ön? Ez botránkoztatta meg annyira? Legyünk egymás iránt legalább egy kissé türelmesebbek.

Nem! Megbotránkozását nem ez, hanem azon hallatlan vakmerőség okozta, hogy én a szöveget betűszerinti értelmében vettem »és minden tradiczió ellenére kijelenttem, hogy az énekek éneke a tiszta szerelem hymnusa.« Engedelmet kérek t. szerkesztő ur, nem ismeri a talmud ama felfogását: «דברים נכתבו» hogy a szentírás szavai betűszerint veendőek, és a szentírás magyarázat azon alapelvét: «אין מקרא יוצא מדי כששו» csak a szöszetint való magyarázat az egyedüli helye. De Ön mégis a tradiczió felfogására hivatkozik. Már bocsánatot kérek, ha kijelentem, hogy a t. szerkesztő ur e kérdésben a tradiczióval nem igen foglalkozhatott, mert akkor tudta volna, hogy volt idő, midőn az énekek énekét tisztán szerelmi költeménynek tartották, és tudta volna, hogy Jedajim tractatus 5. szakaszának ötödik misnájában, a hol a szentíratok szentségéről van szó, említés van téve, hogy az énekek énekéről vitás volt a nézet: «רבי יוסי אומר קהלה אינה משמה» Rabi Joszi szerint: Koheleth nem tisztátalanítja a kezét, Sir-hasirim könyvére nézve pedig eltérők a nézetek. Előbből világos, hogy bölcsünk idejében is voltak azon nézetnek szószólói is, hogy az énekek éneke, nem vallásos érzelem, hanem a tiszta erkölcsi szerelem kifejezése és Rabi Akiba csak azért jelentette ki »legszentebbnek«, hogy kivihesse, hogy a ká-

nonba felvétessék. A 12-dik században Ibn Ezra szintén betűszerinti magyarázatát adja az énekek énekének, és a mult század végén ezen magyarázat jut tulsulyra Mendelssohn fordítása által, — újabb időben pedig a tudományos magyarázók mind Mendelssohn nyomdokaiba léptek. Mert én, mint szerény követőjük, nézetüket magamévá tettem, az annyira megbotránkoztatta a t. szerk. urat?

Felfogásom megtámadására kész nagy tekintélyű magyarázók interpretációját evvel szembe állítani. Hisz felolvasásomban a többi magyarázat-módokat is említettem, és én csak ezek egyikéhez csatlakoztam. Hogy miért tartom a betűszerintit — a leghelyesebbnek, erre minden tudományos képzett ember megadhatja a választ. Önnek az allegorikus magyarázat jobban van nyére, mert különben az énekek éneke elvesztené Ön előtt a szentség varázsát, és abban csak obscoen és trágár jeleneteket látna leírva. Én pedig az ilyen felfogás ellen tiltakozom és daczára annak, hogy szó szerinti értelmében veszem, szentnek tartom, igenis *szentnek*, mert szent előttem az emberi érzelmek legtisztább nyilvánulása. De végre is rám, mint felolvasóra, nem volt az a kérdés, mit hisz Ön, mit vallok én, hanem az, hogy melyik felfogás helyesebb, igazabb, hogy hol rejlik az igazság?

És csak azért, mert az énekek énekének felfogásában nézeteink eltérnek, kész engem a papok közösségéből, vagy tán még a zsidóság kötelékéből is kizárni? Uram! azt már meg fogja bocsátani, ha kijelentem, hogy az mégis csak sok, ha hitemet és meggyőződésemet meri kétségbevonni, csak azért, mert Önnel egyik vagy másik kérdésben nem egy véleményen vagyok.

De az Ön véleménye, azt mondja t. sz. ur, a közvélemény és azért volt annyira megbotránkoztató a felolvasásom, mert hadat izent ennek a közvéleménynek. Ha a közvélemény alatt hallgatóságomat érti, akkor be fogja vallani, hogy annak felfogása ellen valami merényletet nem követtem el, mert, mint az eredmény mutatta, az fejtegetéseimet helyesléssel fogadta. Vagy pedig a nagy közönség véleményére hivatkozik? Sajnos, hogy az ilyen kérdésekben semmiféle álláspontot nem foglal el, mert azokkal nem foglalkozik. De hagyján! Hát a közelfogadott nézet legyen a papra nézve irányadó, vagy pedig nem, megfordítva hiszi-e, hogy a pap vezesse a közönséget a saját hite és meggyőződése szerint? Mit mondana Ön, t. sz. ur, azon paphoz, a ki az ördög-

ben való hitet már rég feladta, ha a legnagyobb komolysággal az ördögöt exorcisálja, csak azért, mert községének tagjai azt tőle megkívánják. Igaz, a józanság és okosság parancsolja, hogy hivei eszejárása szerint cselekedjék, mert különben ott kell hagynia papi székét, de nem tűnik fel legalább is álszenteskedőnek? Nem vivja ki inkább az Ön becsülését és tiszteletét is akkor, ha minden megtámadtatás daczára nyiltan és őszintén mondja ki a véleményét és nézetét, és nem tartja Ön is ama pap kötelességének, hogy a népet téves hitükről felvilágosítsa, és az ő meggyőződését előttük hirdesse? Vagy tán azért ne hirdesse az egyszer elismert igazságot, mert a babonás vagy téves hit megingatásával az igazi hit egyes tételei is megingattatnának? Bizony csak gyenge lehet a bizalma a hitben annak, a ki a tudományos igazságok terjesztésétől annak megrendülésétől tart. A papnak nem az a feladata, hogy a tudományos felvilágosodottság terjesztését megakassza, hanem az a kötelessége, hogy a felvilágosodás bajnokainak első soraiban küzdjön, mert nem csak a hit, hanem az igazság öre és hirdetője kell, hogy legyen. Szent vallásunk soha nem követelte hiveitől a vak hitet. Jelszava: »Keressd és kutassd az igazságot,« és így első sorban a zsidó rabbi kötelessége, hogy a tudomány eredményeivel számot vessen, mert csak így válhatik a hite meggyőződésévé.

Ezek után világos lesz a t. sz. ur előtt az én énekével szemben elfoglalt álláspontom, világos lesz Ön előtt, hogy igenis a papi pályán maradok, és hogy, mint pap soha mást, mint meggyőződésemet nem fogom hirdetni, és hogy mint olyan, az egyszer elismert igazságról kellő tapintattal másokat is meggyőzni lesz a törekvésem, és hogy ezt tekintem életem feladatául.

Ezen kijelentéssel egyszersmind véglegesen befejeztem a t. sz. urral való polemiámat. Maradtam stb.«

Ezek után a Tek. Szerkesztőséggel még csak azt akarom közölni, hogy utánjárásom kiderítette, hogy az E--g. H o r n y i k - j a, kinek még a kéziratát is köröztették, nem existál. A Tek. Szerk.-nek szives köszönetet mondok, hogy e soraimnak helyett adott.

Budapest.

ELZÁSZ BERNÁT.